

ปัญหาอุปสรรค และผลในการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์

การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ที่ผ่านมานับแต่การ เริ่มตั้งบาสีวิทยาลัยขึ้นที่วัดมหาธาตุ ในปี พ.ศ. 2432 โดยเรียกชื่อว่า มหาธาตุวิทยาลัย มาจนถึงการจัดตั้งมหามกุฏราชวิทยาลัย และมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในปี พ.ศ. 2489 และ 2490 ตามลำดับ จะเห็นได้ว่าการ ดำเนินการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ให้มีระบบแบบแผนสอดคล้องกับการศึกษาแบบที่นิยมกันใน การศึกษาของรัฐ คือ เป็นการ เรียนที่มีระบบแบบแผนที่แน่นอน กำหนดหลักสูตรโดยมีวัตถุประสงค์ ประสงค์มุ่งที่จะให้พระสงฆ์สาม เณรได้รับความรู้ทางด้านธรรมวินัย เพื่อเป็นผลต่อความประพฤติ ปฏิบัติของพระสงฆ์สาม เณร เหล่านั้น การศึกษาทั้งหลักสูตรนิกธรรมและเปรียญธรรมนั้น จะ เป็นผลให้พระสงฆ์สาม เณรได้รับผลประโยชน์จากการศึกษาในเชิงปฏิบัติด้วย แทนที่จะเรียนรู้ แต่ภาษาบาลีตามที่เคย เป็นมา ถึงแม้การศึกษาของคณะสงฆ์จะมีการปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม และง่ายต่อผู้เรียน แต่การศึกษาของคณะสงฆ์ก็ยังไม่แพร่ขยายไปมากเท่าที่ควร แม้จะมีการ จัดตั้งสถาบันการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยขึ้นถึง 2 แห่งก็ตาม สภาพการศึกษาของสงฆ์ก็ยัง คง มีลักษณะการดำเนินงานที่ยังมีสภาพคล้ายคลึงกับอดีต การตื่นตัวทางการศึกษาของสงฆ์ยังมีอยู่ น้อย พระสงฆ์ที่ยังไม่ได้รับการศึกษาจากองค์กรการศึกษาของสงฆ์เลยก็ยังคงมีอยู่ การศึกษา ของคณะสงฆ์นั้นมีจุด เริ่มต้นที่ต้นนับแต่การวางรากฐานการศึกษาของคณะสงฆ์มาแต่สมัย สมเด็จ พระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสแล้ว อย่างไรก็ตามปัญหาและอุปสรรคหลายประการ ที่เกิดขึ้นนี้ เป็นผลให้การจัดการศึกษาไม่ได้ผลดีเท่าที่ควร ในครั้งนี้จะพิจารณาเฉพาะปัญหาที่ เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลา นับแต่ พ.ศ. 2432 - 2490 เท่านั้น เนื่องจากได้กำหนดขอบ เขตการวิจัยไว้เฉพาะช่วงระยะเวลาดังกล่าวนี้เท่านั้น

ปัญหาและอุปสรรคในการศึกษาของ คณะสงฆ์ไทย

การศึกษาของคณะสงฆ์ไทย เป็นการศึกษาที่มีความสืบเนื่องมา เป็นเวลานานมาก ตั้งแต่ยังเป็นการศึกษาที่ไม่มีระบบแบบแผนแน่นอน จนได้มีวิวัฒนาการมา เป็นการศึกษาที่มีระบบแบบแผน มีการกำหนดหลักสูตร วิธีการศึกษาและการวัดผลที่แน่นอนจนถึงปัจจุบัน นับเป็นเวลานาน จะเห็นได้ว่าการศึกษาของสงฆ์ไทยนั้น มีความเปลี่ยนแปลงก้าวหน้า ที่ค่อนข้างช้า โดยเฉพาะถ้าจะเปรียบเทียบกับการศึกษาของรัฐ ซึ่งมีความเปลี่ยนแปลงก้าวหน้า ได้รวดเร็วกว่ามาก ทั้ง ๆ ที่การศึกษาของรัฐเคยเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาของคณะสงฆ์ มาก่อน อุปสรรคที่ทำให้การศึกษาของคณะสงฆ์ไม่เจริญก้าวหน้าไปเท่าที่ควร พอจะสรุปได้ ดังนี้

1. การขาดแคลนบุคลากรที่มีความสามารถในการจัดการศึกษาของสงฆ์ ปัญหาที่เกิดขึ้นนับแต่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้ทรงจัดการศึกษาให้แก่พระสงฆ์ในมหามกุฏราชวิทยาลัยในปี พ.ศ. 2436 จนพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสนพระทัยในวิธีการจัดการศึกษาในมหามกุฏราชวิทยาลัยทั้งในด้านการสอนหนังสือไทย และการสอนพระปริยัติธรรม จนขูลออาราธนาให้กรมหมื่นวชิรญาณวโรรสทรงเป็นผู้อำนวยการจัดการศึกษาในหัวเมืองในปี พ.ศ. 2441¹ การจัดการศึกษาในหัวเมืองเป็นผลให้เกิดการขาดแคลนครูผู้สอนและผู้ดำเนินการในมหามกุฏราชวิทยาลัยขึ้น เนื่องจาก "ต้องจัดการศึกษาในหัวเมือง ไม่มีเวลาเหลือวไปถึงการวิทยาลัย"² กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส จึงมีลายพระหัตถ์ขอพระบรมราชานุญาตหยุดการสอบสนามมหามกุฏราชวิทยาลัย เพราะไม่มีกำลังบุคลากรที่จะดำเนินการได้ การหยุดการสอบของมหามกุฏราชวิทยาลัยก็เป็นผลให้การเรียนแบบมหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งเป็นการเรียนพระปริยัติธรรมตามหลักสูตรใหม่ที่กรมหมื่นวชิรญาณ

¹ ประวัติมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, หน้า 136 .

² เรื่องเดียวกัน,

ทรงตั้งขึ้นก็ต้องหยุดไปโดยปริยาย เพราะให้ส่งนักเรียนทั้งหมดเข้าสอบในสนามหลวงตามเดิม¹ การฝึกสอนนักเรียนเพื่อเข้าสอบก็ต้องเป็นการฝึกสอนตามแบบเดิมอีก ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงแสดงความเสียดาย และมีพระราชประสงค์จะให้รวมการเรียนแบบวิทยาลัย และแบบเดิมเข้าด้วยกัน แต่พระราชประสงค์ข้อนี้ก็จะประสบความสำเร็จก็ต้องรอจนถึงรัชกาลที่ 6

การขาดแคลนบุคลากรนี้ นับว่าเป็นปัญหาต่อการจัดการศึกษาให้แก่พระสงฆ์สามเณรในหัวเมือง เพราะ

1. หาผู้ที่มีความรู้ทั้งในด้านปริยัติธรรมและหนังสือไทยได้ยาก ส่วนใหญ่พระสงฆ์สามเณรที่สนใจจะศึกษาจะต้องเดินทางมายังกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำได้ไม่่ง่ายนัก เพราะจะมีปัญหาในด้านความเป็นอยู่ และที่สำคัญที่สุดจะต้องรู้จักกับพระสงฆ์ที่มาอยู่ในกรุงเทพฯ ก่อนแล้ว จึงจะเข้ามาขอพักอาศัยอยู่ด้วย² การขาดแคลนครูผู้สอนปริยัติธรรมในหัวเมืองนี้เป็นผลกระทบต่อการประพฤติปฏิบัติของพระสงฆ์ เนื่องจากพระสงฆ์ที่ขาดการอบรมศึกษาที่ถูกต้อง มักจะประพฤติดนไม่เหมาะสมแก่สมณเพศ เป็นที่สลดใจแก่ผู้พบเห็น ดังที่ข้าหลวงว่าราชการ เมืองพังงาได้มีหนังสืออนมัสการผู้อำนวยการศึกษามณฑลภูเก็ต เล่าถึงสภาพความเป็นไปของพระสงฆ์ในเมืองพังงาว่า

ฝ่ายท่านพวกเกทบรรพชิต เล่าก็เกือบจะนับได้ว่า แทบจะไม่รู้อะไร เพราะไม่มีแบบแผนที่ดี เปนเครื่องเปิดความรู้ให้ดำเนินไปในทางที่ดี ทางควรกับวินัยก็ไม่มีเลย ตกลงวงศ์ศีล 227 ไม่รู้ว่าอะไรกัน ถึงเวลาเย็นที่วัดสระว่าตะกร้อกันไม่เว้น³

¹ เรื่องเดียวกัน .

² กช. ร. 5 ศ. 12/33 รายงานจัดการศึกษามณฑลนครศรีธรรมราช
ร.ศ. 118

³ กช. ร. 5 ศ. 8/9 หนังสือเรื่องชี้แจงประ เภทเมืองพังงา ตะกั่วทุ่ง

2. เจ้าอาวาสหรือผู้ปกครองไม่สนใจในการศึกษา แคม่งความสนใจไปยังเรื่องอื่น เช่น การก่อสร้าง ถ้าเจ้าอาวาสไม่สนใจในการทำนุบำรุงการศึกษาแล้วจะเป็นผลให้การศึกษาของวัดนั้นเสื่อมมาก ปรากฏว่าในการสอบธรรมชั้นตรีในสนามมณฑลภูเก็ต ในปี พ.ศ. 2470 มีปัญหาว่าไม่มีนักเรียนเข้าสอบธรรมเลย พระธรรมโกศาจารย์ ผู้รายงานได้อธิบายว่าเป็นเพราะ "เจ้าคณะจังหวัดนี้ถนัดในการก่อสร้างและปฏิสังขรณ์ เป็นผู้ใคร่ดูแลเอาใจใส่ในเรื่องนั้นอยู่มาก จึงทำให้การสำคัญบางอย่างขาดสูญไปเสียก็ได้ เช่นคนที่นี่ไม่มีนักเรียนเข้าสอบธรรมเสียเลย"¹ ความเอาใจใส่ของเจ้าคณะ เจ้าอาวาสนี้เป็นเรื่องสำคัญยิ่ง สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสได้ทรงอธิบายว่าการศึกษาธรรมวินัย ต้องอาศัยองค์ประกอบดังนี้ คือ "ศิษย์เต็มใจเรียน ผู้อุปการทั้งวัด ฝ่ายบ้านเต็มใจบำรุง"² ถ้าองค์ประกอบทั้ง 3 ประการนี้ครบถ้วน การศึกษาจึงจะเจริญได้

หน้าที่ประการหนึ่งของเจ้าอาวาสที่จะต้องปฏิบัติคือ การสอนธรรมวินัยให้แก่พระสงฆ์สามเณรที่เป็นลูกวัด กรมหลวงชินวราลงกรณสมเด็จพะสังฆราชได้ทรงแนะนำว่าการสอนพระสงฆ์สามเณรนั้น ถือเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาส ยกเว้นแต่เจ้าอาวาสนี้เป็นเจ้าคณะต่าง ๆ ซึ่งจะมียานฝ่ายปกครองมากจนไม่มีเวลาพอที่จะสอนได้³ ด้วยเหตุนี้เวลาที่คณะสงฆ์จะตั้ง เจ้าอาวาสหรือเจ้าคณะขึ้นปกครองนั้นคุณสมบัติข้อหนึ่งที่จะต้องคำนึงถึงอย่างมากคือ ความรู้ของเจ้าคณะนั้น ดังการแต่งตั้งเจ้าคณะเมืองตรังคนบุรี มณฑลภูเก็ต ในปี พ.ศ. 2442 ผู้อำนวยการศึกษามณฑลภูเก็ตได้ทำการคัดเลือกเจ้าคณะเมืองขึ้นแทน เจ้าคณะเมืององค์เดิมที่ถึงแก่กรรมภาพ โดย

¹"รายงานสอบธรรมชั้นตรีในสนามมณฑลภูเก็ต", แถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม 16 พ.ศ. 2471, หน้า 106 - 107.

²"พระมหาสมณศาสน์ถึงพระราชมนู เจ้าคณะมณฑลอุบลราชธานี" แถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม 7 พ.ศ. 2462 , หน้า 114 - 115.

³"ลายพระหัตถ์กรมหลวงชินวราลงกรณ ทอบพระธรรมไตรโลกาจารย์, แถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม 12 พ.ศ. 2467, หน้า 394.

ถามว่าท่านผู้ใดมีความรู้พอจะให้นิสัยได้ แลรัฐธรรมวินัยบ้าง สงฆ์ทั้งปวง เห็นว่าพระปลัดสงฆ์ใหม่ทำจันได้ เป็นผู้รู้บาฬี แลได้บอกภาษาบาฬีแก่พระภิกษุได้เพียงมวงคล ที่บณีแลอาทกรรมอยู่บ้างมีแต่องค์เดียว เท่านั้น จึงได้มอบตรา เสมารธรรมจักรกับตรา เจ้าคณะใหญ่ฝ่ายใต้ให้แก่พระปลัดสงฆ์นั้น¹

การที่ได้เจ้าคณะ เจ้าอาวาส เป็นผู้มีความรู้สามารถทำการสอนได้นั้นก็เพื่อผลประโยชน์ในความก้าวหน้าทางการศึกษาของพระสงฆ์สามเณร เพราะจากการสำรวจพบว่า พระสงฆ์ที่ทำหน้าที่สอนความรู้ทางด้านปริยัติธรรมนั้น 50% คือ เจ้าอาวาสและพระชั้นผู้ใหญ่ แต่ปัญหาที่เกิดขึ้น คือ เจ้าอาวาส ต้องมีภาระกิจด้านอื่น ๆ เช่นราชการ หรือการประกอบพิธีสงฆ์ตามที่มีผู้นิมนต์มา ซึ่งเป็นผลให้การเรียนการสอนพระสงฆ์สามเณร เป็นไปไม่สม่ำเสมอ นอกจากนั้นยังพบว่า "พระที่สนใจในการสอนมักจะสอน เฉพาะในเวลาที่ทำนว่างเท่านั้น"² การแก้ไขปัญหาคาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้ ความสามารถในการให้การศึกษาแก่พระสงฆ์ สามเณร คือ จะต้องให้การศึกษาอบรมโดย เฉพาะความรู้ทางด้านวิชาชีพครู เข้าไปในหลักสูตรของสงฆ์สำหรับพระที่บวชเรียนเกินกว่า 1 พรรษา แล้ว เพื่อจะได้ครูที่สามารถสอนพระอื่น ๆ ได้มากกว่าที่จะต้องให้พระชั้นผู้ใหญ่ หรือเจ้าอาวาสสอนเท่านั้น การที่มีครูผู้สามารถสอนได้หลาย ๆ องค์ เป็นการผ่อนภาระของผู้สอนได้ดีกว่าจะให้พระรูปใดรูปหนึ่งสอนแต่เพียงผู้เดียว ซึ่งอาจเป็นภาระที่หนักเกินไปจนไม่สามารถ เตรียมการสอน และค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมได้ การเรียนการสอนก็จะมีประสิทธิภาพขึ้น"³

¹ กช. ร. 5 ศ. 12/50 รายงานตรวจจัดการคณะกรรมการพระศาสนาแลการศึกษาในมณฑลภูเก็ต ร.ศ. 119

² เสาวนา พูนพัฒน์ผล, "การศึกษาและการดำรงสมณเพศของสงฆ์ไทย" รายงานการวิจัยฉบับที่ 4 ของภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2525, หน้า 5/12 - 13.

³ เรื่องเดียวกัน.

2. การปรับตัวของคณะสงฆ์ในการเปลี่ยนค่านิยมทางการศึกษา ปัญหาที่ทำให้การศึกษาของคณะสงฆ์ไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควรนั้น สืบเนื่องมาจากการที่พระสงฆ์ส่วนใหญ่ไม่สามารถปรับตัวได้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาซึ่งจำเป็นจะต้องปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้มีความเหมาะสมกับยุคสมัย จะเห็นได้ว่าความเคลื่อนไหวในการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์จะมีลักษณะการเคลื่อนไหวเป็นระยะ ๆ การเปลี่ยนแปลงแก้ไขในการศึกษาของคณะสงฆ์เมื่อเกิดขึ้นในระยะหนึ่งแล้วมักจะหยุดนิ่งไป เนื่องจากมีปัญหาอุปสรรคเกิดขึ้น อุปสรรคเหล่านั้น ก็คือ ความไม่สามารถปรับตัวของคณะสงฆ์เป็นผลให้ระบบการศึกษาที่จัดขึ้นนั้นด้อยลงลงไป ดังเช่น การริเริ่มเปลี่ยนแปลงแก้ไขวิธีการเรียนการสอนของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสในการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรการศึกษาของพระสงฆ์สามเณรในมหามกุฏราชวิทยาลัย และโรงเรียนที่เป็นสาขาที่กำหนดให้มีการเรียนอย่างเป็นระบบแบบแผนเหมือนกับโรงเรียนแบบใหม่ ไม่ใช่วิธีต่อหนังสือแบบเก่า และให้สอบด้วยวิธีเขียนแทนการแปลด้วยปากเปล่า¹ การศึกษาตามหลักสูตรของมหามกุฏราชวิทยาลัยต้องล้มเลิกไปด้วยเหตุผลหลายประการ เหตุผลประการแรกคือ ผู้เรียนเห็นว่า "การเรียนการสอนยากกว่า เรียนและแปลด้วยปากยังมีทางอันจะถึงเลือกได้อยู่ ก็ย่อมมีผู้เลือกเอาข้างง่ายมากกว่า จึงปลูกไม่ติด"² นอกจากนี้การที่มีการเรียนการสอน 2 แบบ คือ แบบวิทยาลัยและแบบเดิมเป็นผลให้ผู้เรียนทั้ง 2 แบบ ต่างเห็นว่าแบบของตนดีกว่า ทำให้เกิดปัญหาการแบ่งแยกกันเป็นบาเรียนในสนามกับบาเรียนวิทยาลัย ไม่รวมเป็นพวกเดียวกัน³ ปัญหาที่เกิดขึ้นนี้ คงเป็นเพราะผู้เรียนผู้สอนที่นิยมการเรียนแบบเดิมไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับการเรียนแบบใหม่ได้ จึงมีความเห็นว่าการเรียนการสอนแบบวิทยาลัยยากกว่า ทั้ง ๆ ที่การ

¹ นันทนา วัฒนสุข, "บทบาทสมเด็จพระมหาสมณเจ้าในสมัยรัตนโกสินทร์" หน้า 163.

² สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, ตำนานวัดบวรนิเวศวิหาร (พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2465), หน้า 93.

³ กช. ร. 5 ศ. 3/37 เจ้าพระยาภาสกรวงศ์กราบทูลกรมขุนสมมตอมรพันธุ์ ลงวันที่ 14 ธันวาคม ร.ศ. 119

เรียน และการสอบแบบเขียนนั้นน่าจะมีประโยชน์สำหรับผู้ศึกษามาก¹ เพราะจะทำให้มีความรู้ความชำนาญในการอ่านและเขียนหนังสือไทย

ความล้มเหลวของการจัดการเรียนแบบมหามกุฏราชวิทยาลัย นี้ก็อีกประการหนึ่งมีผู้ให้ความเห็น* ว่าน่าจะมาจากการที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสขาดอำนาจในการปกครองช่วยสนับสนุน เพราะทรงมีตำแหน่งเป็นเพียงเจ้าคณะใหญ่ฝ่ายธรรมยุติกนิกายเท่านั้น ยังไม่ทรงมีพระอำนาจในการปกครองอย่างเต็มที่ จึงไม่ทรงสามารถที่จะบังคับให้พระสงฆ์สามเณรปฏิบัติตามสิ่งที่พระองค์กำหนดขึ้นได้ เมื่อพระองค์ได้ทรงมีอำนาจเต็มที่ในการปกครองคณะสงฆ์แล้วในปี พ.ศ. 2453 พระองค์ได้ทรงกำหนดหลักสูตรนักเรียนขึ้น ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรการศึกษาของคณะสงฆ์ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น การศึกษาแบบนี้ถึงแม้จะง่ายกว่าการศึกษาปริยัติธรรมมากเพราะกำหนดความรู้ให้ศึกษาเฉพาะด้านธรรมวินัย ไม่ได้บังคับให้สอบความรู้ในภาษาบาลี ปรากฏว่ากว่าจะแพร่หลายเป็นที่นิยมก็ต้องใช้เวลาอยู่ระยะหนึ่ง ส่วนการเรียนปริยัติธรรมแบบเดิมก็ยังคงมีอยู่ แต่ได้ทรงแก้ไขให้สอบด้วยวิธีเขียน ดังได้กล่าวมาแล้วนั้น ยังมีพระสงฆ์สามเณรและครูผู้สอนซึ่งเป็นฆราวาสมีความขี้ใจในการจัดการศึกษาแบบนี้ของพระองค์ ดังที่มีนายหล้า อาจารย์บอกบาลี มาถามถึงประโยชน์ในการสอบไล่นักเรียนกับพระวิเชียรกริ แม่กองสอบความรู้ของจังหวัดนครราชสีมา ซึ่งสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ก็ได้ทรงชี้แจงเพิ่มเติมจากที่พระวิเชียรกริตอบไปแล้ว² การที่มีผู้ขี้ใจในการศึกษาแบบนี้ก็คงเป็นเพราะไม่เห็นด้วยกับการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรการศึกษาของคณะสงฆ์ให้เป็นแบบใหม่ เพราะยังยึดถืออยู่ในการศึกษาปริยัติธรรมที่มุ่งศึกษาภาษาบาลีเป็นหลักอยู่นั่นเอง แต่เนื่องจากสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ทรงมีวิธีการในการเปลี่ยนแปลงแก้ไขหลักสูตรการศึกษาอย่างค่อยเป็นค่อยไป จึง

¹ นันทนา วัฒนสุข, "บทบาทสมเด็จพระมหาสมณเจ้า..." หน้า 167.

* นันทนา วัฒนสุข

² "พระมหาสมณศาสน์ถึงพระวิเชียรกริ ปราบปรายงานสอบความรู้ธรรมแห่งสนามจังหวัดนครราชสีมา ประจำ พ.ศ. 2461" แถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม 6 พ.ศ. 2461, หน้า 96.

ทำให้ไม่เกิดปัญหามากนัก แต่จะเห็นได้ว่าพระองค์ทรงใช้ระยะเวลาานพอสมควร เพราะเมื่อพระองค์สิ้นพระชนม์ในปี พ.ศ. 2464 นั้น การศึกษาหลักสูตรนักเรียนยังจัดได้เพียงนักเรียนชั้นโทเท่านั้น ไม่ทันได้ทรงตั้งหลักสูตรนักเรียนชั้นเอก รวมเวลาที่ทรงปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาของคณะสงฆ์อยู่ถึง 11 - 12 ปี (2453 - 2464)

การศึกษาของคณะสงฆ์หลังจากสมัยของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสแล้ว ก็ไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลงในด้านใดมากนัก เนื่องจากคณะสงฆ์ยึดถือนโยบายการศึกษาตามที่สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสทรงวางแบบแผนไว้¹

หลังจากมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศไทยในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 แล้ว สภาพการณ์บ้านเมืองที่เปลี่ยนไปมีผลกระทบต่อความคิดเห็นในการศึกษาของสงฆ์ มีบุคคลผู้หนึ่งไม่ระบือชื่อ อ้างว่า เป็นผู้ที่ "ได้ลาราชการอุปสมบทวังจักษ์ศึกษาเล่าเรียนกิจการในพระพุทธศาสนา" ได้ยื่นบันทึกลงเสนอความเห็นต่อ พันเอก พระยาพลพล พยุหเสนา นายกรัฐมนตรี เกี่ยวกับความประพฤติของพระภิกษุและเสนอความเห็นที่ พระสงฆ์ควรได้ทำประโยชน์ให้แก่ชาติบ้านเมืองด้วยการเป็นครูสอน หนังสือซึ่งเชื่อว่าพระสงฆ์จะทำได้ดี เพราะเป็นบุคคลที่ไม่มีห่วงใยมากนัก² พระยาพลพลพยุหเสนาได้ส่งบันทึกลงความเห็นนี้ไปให้สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (เจริญ) วัดเทพศิรินทราวาส ประธานมหาเถรสมาคม สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ได้แสดงความคิดเห็นในเรื่องนี้ว่า มหาเถรสมาคมไม่เห็นด้วยกับการที่จะให้พระสงฆ์ไปทำงานที่เกี่ยวกับทางโลก เช่น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ นันทนา วัฒนสุข, "บทบาทสมเด็จพระมหาสมณเจ้า..." หน้า 206 .

² "สำเนาความเห็นของบุคคลผู้ยื่น เรื่องราวเกี่ยวกับความประพฤติของพระภิกษุ", แฉลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม 22 พ.ศ. 2477, หน้า 589 - 594 .

ถ้าหากเพิ่มการงานทางโลกมากเข้า เราก็จะมีพระชนมดิถีจางของโลกมากขึ้น เราเปิดทางให้พระน้อมไปทางโลกมากเพียงไร ก็เท่ากับเราเพิ่มพูลความอยากของพระให้มากขึ้นเพียงนั้น ข้อที่ประสงค์จะให้ เป็นประโยชน์แก่ชาติ เราจะได้แต่ส่วนหยาบที่มีค่าน้อย ส่วนความเสื่อมใสในธรรมวินัยของพระจะเสื่อมไป¹

นอกจากนี้ การที่จะให้พระสงฆ์ได้ศึกษาริชาการทางโลกคณะสงฆ์ก็ไม่เห็นด้วยเพราะเห็นว่า "ย้อมเป็นทางเพิ่มความทะยานอยากของผู้ที่ยากอยู่แล้วให้ยิ่งขึ้น" และเกรงว่าจะเกิดผลเสียมากกว่าผลดี ทั้งยังเกรงว่าจะมีผู้แอบแฝงเข้ามาอาศัยพระศาสนา เลี้ยงชีพและศึกษาเพื่อออกไปประกอบอาชีพ² ถ้าพิจารณาดูความเห็นที่มหาเถรสมาคมได้แสดงไว้³ จะเห็นว่าผู้ปกครองคณะสงฆ์ในระยะนี้มีความเห็นที่ต่างไปจากพระดำริของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส เพราะสมเด็จพระเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสนั้นทรงสนับสนุนการศึกษาที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่คณะสงฆ์ทุกประเภท โดยไม่ทรงแบ่งแยกว่า เป็นการศึกษาทางโลกไม่เหมาะสมแก่พระภิกษุ เพราะเมื่อทรงวางวัตถุประสงค์ของมหามกุฏราชวิทยาลัยในปี พ.ศ. 2436 นั้น วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ซึ่งกำหนดไว้ว่า ให้มหามกุฏราชวิทยาลัยเป็นสถานที่ศึกษาริชาซึ่งเป็นของชาติภูมิ และต่างประเทศแห่งกุลบุตร³ วัตถุประสงค์ข้อนี้แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสนั้นทรงเห็นว่า การศึกษาของพระภิกษุสามเณร และของกุลบุตรทั่วไป ไม่ควรจำกัดอยู่เฉพาะ "วิทยาซึ่งเป็นของชาติภูมิเท่านั้น" แต่ควรจัดการศึกษาให้กว้างขวางออกไปถึงวิทยาอันเป็นของ "ต่างประเทศ" ด้วย⁴ แต่การจัดการศึกษาของพระองค์ยังไม่ทันได้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ข้อนี้ เพราะสิ้นพระชนม์ชีพไปเสียก่อน แต่พระดำรินี้มิได้สูญหายไป เพราะในปี พ.ศ. 2489 สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย ได้ฟื้นฟูวัตถุประสงค์ข้อนี้ของมหามกุฏราชวิทยาลัยขึ้น โดยจัดหลักสูตรการศึกษาให้

¹ เรื่องเดียวกัน .

² เรื่องเดียวกัน .

³ ประวัตินามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, หน้า 17 .

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 221 .

สอดคล้องกับความก้าวหน้าของบ้าน เมืองและโลก¹ และคณะสงฆ์มหานิกายก็ได้มีมติจัดตั้ง มหาวิทยาลัยสงฆ์ขึ้นดำเนินการในปัดต่อมา โดยมีจุดมุ่งหมายเดียวกัน² แต่การจัดตั้งสถาบันการศึกษาชั้นสูงของพระสงฆ์ทั้ง 2 แห่งนี้ ก็ไม่ได้รับความรับรองจากมหาเถรสมาคม จนเมื่อดำเนินการมาเป็นเวลาถึง 22 ปี มหาเถรสมาคมจึงได้ให้การรับรอง แสดงให้เห็นว่ากว่าที่มหาเถรสมาคมจะยอมรับสถาบันการศึกษาของสงฆ์ในรูปแบบมหาวิทยาลัยสงฆ์ ซึ่งจัดการศึกษาในระบบการศึกษาแผนใหม่ คือ ศึกษาวิชาการสมัยใหม่ของทางโลกควบคู่ไปกับการศึกษาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาก็ต้องใช้ระยะเวลาอันนานมาก เป็นผลให้มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง 2 แห่งต้องประสบกับปัญหาและอุปสรรคหลายด้าน³ การที่ฝ่ายบริหารของคณะสงฆ์ไม่ยอมรับรองมหาวิทยาลัยสงฆ์ เป็นผลให้รัฐไม่ยอมรับรองมหาวิทยาลัยสงฆ์ไปด้วย แม้ว่าในปัจจุบันนี้ มหาเถรสมาคมจะยอมให้ความรับรองต่อมหาวิทยาลัยสงฆ์แล้ว แต่มหาวิทยาลัยสงฆ์ก็ยังไม่ประสบความสำเร็จในการได้รับการยอมรับจากรัฐ

3. การขาดความสนับสนุนจากรัฐ ดังที่มีการศึกษาในเรื่องงบประมาณของกระทรวงธรรมการพบว่า กระทรวงธรรมการมักจะถูกตัดทอนงบประมาณอยู่เสมอ เพราะในสมัยรัชกาลที่ 5 นั้นประเทศกำลังมีการพัฒนาในทุก ๆ ด้าน และยังมีปัญหาจากการถูกคุกคามของจักรวรรดินิยมตะวันตกทำให้รัฐบาลต้องลงทุนในทางป้องกันประเทศสูงมาก⁴

¹ แถลงภารกิจการศึกษาของสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, หน้า 25 - 26 .

² พระราชวรมณี, บทนำ, ในมหาวิทยาลัยสงฆ์ในสังคมไทย การศึกษาบทบาทของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (กรุงเทพฯ : สหประชาพาณิชย์, 2522) พิมพ์เนื่องในงานอนุสรณ์ครบรอบ 90 ปี , หน้า 12 ค.

³ ชายโพธิ์ลีดา, มหาวิทยาลัยสงฆ์ในสังคมไทย การศึกษาบทบาทของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, หน้า 30 - 31 .

⁴ จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ, "สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพกับกระทรวงมหาดไทย", วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต รัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2506 , หน้า 369 .

งบประมาณที่กระทรวงธรรมการได้รับจึงอยู่ในอัตราที่น้อยมาก งบประมาณที่กระทรวงธรรมการได้รับในสมัยรัชกาลที่ 5 มีเปอร์เซ็นต์เทียบกับงบประมาณแผ่นดินอยู่ในระหว่าง 3 - 1.6 %¹ และในรัชกาลที่ 6 งบประมาณของกระทรวงศึกษาธิการก็ยังคงอยู่ในอัตราร้อยละ 2.6 การได้รับงบประมาณน้อยเช่นนี้ทำให้กระทรวงธรรมการมีข้อจำกัดในการดำเนินการจัดการศึกษามาก ทั้งยังต้องหาวิธีแก้ปัญหาด้วยการใช้วิธีเรียไรและขอบริจาคจากผู้ให้เห็นคุณค่าของการศึกษา ปรากฏว่ายอดเงินที่มีผู้บริจาคมีจำนวนสูงพอสมควร ที่เป็นจำนวนเงินมีถึง 200,000 บาทในระยะเวลา 14 ปี (2441 - 2453)² การเรียไรบริจาคจากประชาชนนี้ แสดงให้เห็นว่าประชาชนได้มีส่วนอุปถัมภ์การศึกษาด้วยการศึกษาของคณะสงฆ์ก็มีลักษณะเช่นเดียวกันคือ ได้รับการสนับสนุนทางการเงินจากรัฐส่วนหนึ่ง และจากการอุปถัมภ์ของประชาชนอีกส่วนหนึ่ง แต่สำหรับการศึกษาของสงฆ์นั้น การบริจาคของประชาชนนับเป็นส่วนช่วยส่งเสริมเป็นอย่างมาก เพราะนอกจากการที่ประชาชนบริจาคด้วยเงินสำหรับบำรุงโรงเรียนสอนบาลีและนิกกรรม ยังมีการบริจาคด้วยวัตถุ เช่น สร้างโรงเรียนนิกกรรม หนังสือแบบเรียน, สมุด ดินสอ รวมทั้งการถวายอาหาร เครื่องดื่ม แต่พระสงฆ์สามเณรในเวลาสอบไล่อีกด้วย³ มีข้อสังเกตประการหนึ่งว่า จากตัวเลขเงินที่ประชาชนบริจาคให้มหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ. 2472 นี้ มีจำนวนถึง 710 บาท เปรียบเทียบกับเงินงบประมาณที่จ่ายอุดหนุนการเล่าเรียนพระปริยัติธรรม ซึ่งมีจำนวนเดือนละ 400 บาท⁴ จะเห็นได้ว่าเงินบริจาคของประชาชน (ซึ่งไม่ทราบรายละเอียดว่าบริจาคเฉพาะปีนั้น หรือมีการบริจาคเฉพาะเป็นคราว ๆ ไป) มีจำนวนสูงกว่างบประมาณที่มหาวิทยาลัยได้รับการอุดหนุนในแต่ละเดือน

¹ วุฒิชัย มูลศิลป์, การปฏิรูปการศึกษาในรัชกาลที่ 5, หน้า 174 .

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 172 - 178 .

³ กช. ร. 7 ศ. 1/23 รายงานการพระศาสนา พ.ศ. 2472 บำรุงโรงเรียนนิกกรรมด้วยตัวเงิน และวัตถุ .

⁴ เรื่องเดียวกัน .

งบประมาณแผ่นดินที่จ่ายให้แก่การศึกษาของพระสงฆ์นั้น ถ้าจะดูจากงบประมาณ
ในหมวดศาสนูปถัมภ์¹ จะเห็นว่ามีย่อยจ่ายที่แบ่งประเภทออกไปดังนี้

ประเภท	จำนวนเงิน	คิดเป็นร้อยละ
1. นิตยภัตร	87,986.36	38.98
2. ค่าใช้สอย	85,905.84	38.05
3. การจร	51,869.20	22.97

ที่มา : กช. ร. 7 ศ. 1/23 รายงานการพระศาสนา พ.ศ. 2472

การใช้จ่ายเงินในหมวดศาสนูปถัมภ์นี้ รายจ่ายส่วนใหญ่คือ นิตยภัตร ซึ่งมีทั้งจ่าย
เป็นเดือน และเป็นปี รายจ่ายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาของพระสงฆ์ คือ ค่าใช้สอยซึ่งแยก
เป็นค่าอุดหนุนการเล่าเรียนพระปริยัติธรรม ค่าเบี้ยเลี้ยงการสอบไล่พระปริยัติธรรม ค่า
พาหนะและค่าภัตตาหารพระหัวเมืองมาศึกษาการพระศาสนาที่กรุงเทพฯ นอกจากนี้ยังมีค่า
ใช้สอยอื่น ๆ เช่น ค่าสร้างพัทธศสำหรับพระที่มีสมณศักดิ์ และพระเปรียญ ซึ่งล้วนแต่เกี่ยว
ข้องกับการศึกษาของพระสงฆ์สามเณรทั้งสิ้น ปรากฏว่าการใช้จ่ายเงินเพื่อการศึกษาของ
พระสงฆ์นี้ในระยะที่ประเทศประสบปัญหาเศรษฐกิจ เงินนิตยภัตรในปี พ.ศ. 2472 ไม่พอ
กับงบประมาณต้องโอนเงินมาจากหมวดอื่น เช่น ค่าสร้างตราเจ้าคณะภาคต่าง ๆ ค่าปฏิ
สังขรณ์พระอารามที่ต้องรักษา² จึงจะพอจ่าย

¹ รายจ่ายในหมวดศาสนูปถัมภ์ ได้แก่ นิตยภัตร ค่ารักษาบริเวณพระอาราม ค่าใช้
สอยของเจ้าคณะมณฑล ค่าสร้างพัทธศ ค่าปฏิสังขรณ์พระอาราม และค่าใช้สอยเกี่ยวกับการ
อุดหนุนการเล่าเรียนพระปริยัติธรรม

² เรื่องเดียวกัน.

ปัญหาการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ในหัวเมืองเกิดขึ้น เนื่องจากการขาดแคลนเงินค่าใช้จ่ายหลายประการ คือ

1. การขาดครูผู้สอนภิกษุ ตามวัดต่าง ๆ ในต่างจังหวัดจะประสบปัญหาไม่มีครูสอนธรรมวินัยแก่พระสงฆ์สามเณร เนื่องจากกรมธรรมการขาดแคลนเงินนิตยภัตสำหรับบำรุงครู¹ ทำให้ต้องอาศัยเงินบริจาคจากประชาชน แต่ก็มีปัญหาดังที่พระธรรมไตรโลกาจารย์ เจ้าคณะมณฑลพิษณุโลกได้รายงานต่อสมเด็จพระสังฆราช กรมหลวงชินวราลงกรณว่า

การเรียนในชนบทมีภาวะต่างจากในพระนคร เนื่องด้วยครูผู้สอนต้องไปหาที่อื่น และต้องมีผลประโยชน์บำรุงตามควร ครูที่ได้รับทุนบำรุงของมหามกุฏราชวิทยาลัยมีจำนวนไม่พอ ต้องหาครูเพิ่มเติมอีกมาก เงินที่จะบำรุงครูแผนกนี้ต้องอาศัยอุปการะของเจ้าสำนักจัดหา ถ้าเป็นตำบลที่อุดมก็ได้อาศัยบอกบุญชาวบ้านให้ช่วยเหลือได้บ้าง แต่ถ้าเป็นตำบลที่ค่อนข้างกันดาร การเฉลี่ยเรียวกักผิดเคือง นี้เป็นอุปสรรคข้อหนึ่ง²

การขาดแคลนครูผู้สอนนี้ บางจังหวัดได้แก้ไขโดยมีการบริจาคเงินเพื่อให้เป็นกองทุนสำหรับส่งพระภิกษุสามเณรเข้ามาเล่าเรียนในกรุงเทพ³ เพื่อจะได้กลับไปสอนยังจังหวัดเดิมของตน

2. การขาดค่าใช้จ่ายในการสอบนักธรรมและบาลีประจำปี ซึ่งจำเป็นต้องใช้จ่ายค่าเครื่องเขียน เช่น สมุด ดินสอจำนวนมาก ธรรมการจังหวัดเพชรบุรีได้เสนอให้กรมธรรมการจัดหาเงินสำหรับซื้อเครื่องเขียนแจกพระภิกษุที่มาสอบ แต่กรมธรรมการอ้างว่าไม่

¹"คำถาม-คำตอบข้อข้องใจเกี่ยวกับงานกรมธรรมการ", แถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม 24, พ.ศ. 2479, หน้า 606 - 607 .

²"รายงานสอบธรรมสนามหลวงมณฑลพิษณุโลก", แถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม 20 พ.ศ. 2475, หน้า 327 - 328 .

³"แจ้งความกระทรวงธรรมการ แผนกรมธรรมการ", แถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม 20 พ.ศ. 2475 , หน้า 533 .

มีเงินและเสนอให้เจ้าหน้าที่ธรรมการร่วมมือกับเจ้าคณะบอญญชาวบ้านให้ช่วยกันจัดหาเครื่องเขียน¹ นอกจากนี้ยังได้มีการแนะนำวิธีการหาทุนบำรุงการศึกษาของสงฆ์ด้วยการเรียไรเงินจากประชาชนอีกด้วย²

จะเห็นได้ว่าปัญหาในการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ในหัวเมือง คือ ปัญหาการขาดแคลนเงิน เนื่องจากเงินที่ใช้อุปถัมภ์บำรุงการศึกษาของสงฆ์นั้น เป็นเงินบริจาค ซึ่งมีจำนวนไม่แน่นอน เป็นผลให้สภาพการศึกษาของสงฆ์ไม่คงที่ การที่รัฐไม่ได้สนับสนุนการศึกษาของสงฆ์อย่างเต็มที่ ก็คงเป็นเพราะ เห็นว่าการศึกษาของสงฆ์ได้รับการอุดหนุนจากประชาชนมากพอแล้ว รัฐจึงให้ความสนับสนุนแก่การศึกษาของคณะสงฆ์เฉพาะเท่าที่จำเป็นเท่านั้น ในปี พ.ศ. 2481 มหาเถรสมาคมได้ออกระเบียบการบำรุงการศึกษาปริยัติธรรมขึ้น³ โดยกำหนดให้จ่ายเงินบำรุงการศึกษาของสงฆ์ที่ราชอาณาจักรจำนวนแขวงละ 80 บาท เพื่อจ่ายเป็นเงินค่านิตยภัต สำหรับครูผู้สอน และจ่ายเป็นค่าอุปกรณ์การศึกษาของสำนักเรียน* โดยมอบให้เป็นหน้าที่ของผู้อำนวยการศึกษาประจำแขวง จังหวัด และมณฑล นอกจากนี้กรมธรรมการยังได้เสนอให้มีการจ่ายเงินค่าพาหนะและค่าภัตตาหารให้แก่พระสงฆ์

¹"คำถาม-คำตอบข้อข้องใจเกี่ยวกับงานกรมธรรมการ", แถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม 24 พ.ศ. 2479, หน้า 608 - 613 .

²"เรื่องวิธีหาทุนบำรุงการศึกษาปริยัติธรรม", แถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม 34 พ.ศ. 2489, หน้า 160 - 163 .

³"ระเบียบบำรุงการศึกษาปริยัติธรรม พ.ศ. 2481", แถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม 26 พ.ศ. 2481, หน้า 306 - 314 .

*สำนักเรียนที่ได้รับการบำรุงนี้ รวมทั้งฝ่ายธรรมยุติและมหานิกาย ต่อมาในปี เดือนสิงหาคม 2481 มหาเถรสมาคมได้พิจารณาระเบียบนี้ใหม่ โดยกำหนดให้สำนักเรียนธรรมยุติในแต่ละแขวงได้รับการบำรุงเป็นเงิน 20 บาท ส่วนสำนักเรียนของมหานิกายให้ได้รับเงินบำรุงแขวงละ 80 บาท

ที่ถูกส่งไปสอนตามสำนักเรียนต่างจังหวัดอีกด้วย¹ การออกกระเปียบบำรุงการศึกษาปริยัติธรรมนี้ นับเป็นการช่วยเหลือทางด้านงบประมาณให้แก่คณะสงฆ์ทั้งประเทศ แทนการปล่อยให้สำนักเรียนต่าง ๆ ช่วยเหลือตนเองดังที่เป็นมาแต่เดิม อย่างไรก็ตาม เงินบำรุงการศึกษานี้ก็ไม่ใช่เพียงพอ สำนักเรียนต่าง ๆ ยังต้องขอความสนับสนุนจากรัฐบาลให้บริจาคเงินเพื่อบำรุงการศึกษาของพระสงฆ์อยู่²

ปัญหาเรื่องการขาดเงินสำหรับใช้จ่ายในการศึกษาที่เป็นผลให้ มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งได้จัดตั้งมูลนิธิของตนขึ้น เพื่อนำดอกผลของมูลนิธิมาใช้จ่าย³ ในการดำเนินงานต่าง ๆ เพราะเงินที่ได้รับจากรัฐบาลนั้นไม่เพียงพอ การจัดการศึกษาของมหาหมฏราชวิทยาลัย และมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยยังได้รับความช่วยเหลือจากองค์การอื่น ๆ เช่น มูลนิธิเอเชีย รวมกับเงินบริจาคของประชาชนด้วย⁴ แต่ปัญหาในการขาดแคลนเงินสำหรับใช้จ่ายในการดำเนินงานของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองก็ยังคงมีอยู่⁵

4. ปัญหาอื่น ๆ ที่เป็นอุปสรรคในการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ มีอยู่หลายประการด้วยกัน ดังนี้

ก. การขาดผู้นำที่มีความสามารถในการจัดศึกษา นับแต่สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสสิ้นพระชนม์ไปแล้ว การศึกษาของคณะสงฆ์ก็แทบจะไม่มี ความเปลี่ยนแปลงใด ๆ เกิดขึ้น แม้แต่การจัดตั้งมหาหมฏราชวิทยาลัย และมหาจุฬาลงกรณ

¹"รายงานประชุมมหาเถรสมาคม ครั้งที่ 43 วันที่ 8 สิงหาคม 2481", แถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม 26 พ.ศ. 2481, หน้า 738 - 741 .

²"เรื่องวิธีหาทุนบำรุงการศึกษาปริยัติธรรม", แถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม 34, พ.ศ. 2489, หน้า 160 - 163 .

³มูลนิธิมหาหมฏราชวิทยาลัย จัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2476 และมูลนิธิมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2508 .

⁴ชาย โพธิสิตา, มหาวิทยาลัยสงฆ์ในสังคมไทย, หน้า 64 .

⁵เรื่องเดียวกัน .

ราชวิทยาลัย ก็เป็นการรื้อฟื้นพระดำริของพระองค์ท่านขึ้นมา มิใช่แนวความคิดใหม่แต่อย่างใด นอกจากพระปรีชาสามารถในการจัดการศึกษาของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสแล้ว ยังมีปัจจัยอื่น ๆ อีกหลายประการที่ส่งเสริมให้พระองค์ทรงเป็นผู้นำในการจัดการศึกษาของสงฆ์¹ และได้ทรงวางรากฐานการศึกษาของสงฆ์ให้มั่นคงมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งยากที่จะหาผู้นำในวงการคณะสงฆ์ที่จะเสมอเหมือนพระองค์ได้

ข. ปัญหาความสัมพันธ์ของพระสงฆ์กับประชาชน ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เนื่องจากบทบาทของวัดแลพระสงฆ์ในด้านการ เป็นที่พึ่งทางจิตใจ และการเป็นสถาบันการศึกษาลดน้อยลงไ้มาก² ถึงแม้ว่าคณะสงฆ์จะพยายามที่จะฟื้นฟูบทบาทในการเป็นสถาบันการศึกษาของวัดและพระสงฆ์ด้วยการจัดการศึกษาพระพุทธศาสนาด้วยการจัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ การให้บริการทางการศึกษาพระพุทธศาสนาแก่ประชาชนด้วยการเผยแพร่ธรรมะ รวมทั้งการให้บริการทางห้องสมุด และพิพิธภัณฑ์³ การให้บริการต่าง ๆ เหล่านี้เป็นผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันทางศาสนากับฝ่ายบ้านเมืองดีขึ้น และเกิดประโยชน์ด้วยกันทั้ง 2 ฝ่าย

ค. การศึกษาของสงฆ์ยังไม่ได้รับการรับรองจากรัฐบาลเท่าที่ควร การศึกษาของคณะสงฆ์ยังคงอยู่ภายใต้การดำเนินงานของคณะสงฆ์แต่เพียงฝ่ายเดียว การที่ปล่อยให้คณะสงฆ์จัดการศึกษาไปตามลำพังทำให้ไม่มีการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นให้หมดไป แม้ในปัจจุบันนี้ ปัญหาการรับรองสถานะภาพของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง 2 ก็ยังคงไม่ได้รับการแก้ไขแต่อย่างใด⁴ ปัญหาการศึกษาของคณะสงฆ์น่าจะได้มีการพิจารณาร่วมกันทั้งฝ่ายสงฆ์และฝ่ายรัฐบาล เพื่อพิจารณาหาทางแก้ไขปัญหาเหล่านี้ โดยเฉพาะการแก้ไขหลักสูตรการศึกษาของ

¹ นันทนา วัฒนสุข, "บทบาทสมเด็จพระมหาสมณเจ้าในสมัยรัตนโกสินทร์", หน้า 281 .

² บันทึกการสัมมนา เรื่องพระพุทธศาสนากับสังคมไทย ปัจจุบัน, หน้า 24 - 25.

³ เนตรนภิส นาควิชระ, เปยานาถ บุญนาค และจุลทัศน์ พยาฆรณนที, วัดในกรุงเทพฯ : การเปลี่ยนแปลงในรอบ 200 ปี (พ.ศ. 2325 - 2525), หน้า 291 - 293

⁴ ดูรายละเอียดได้จากข้อเขียนของพระราชวรมณี และชาย โพธิ์สิตาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ในสังคมไทย การศึกษาบทบาทของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย .

สงฆ์ในระดับต่าง ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของประเทศและสังคม ถ้าพระสงฆ์ได้รับการศึกษาตามหลักสูตรที่เหมาะสมก็จะทำให้สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาชุมชน เป็นการทำประโยชน์ให้แก่สังคมได้มากขึ้น ไม่ว่าจะยังบวชเรียนอยู่หรือแม้เมื่อสึกออกไปเป็นฆราวาสก็ตาม

ผลที่เกิดขึ้นจากการศึกษาของคณะสงฆ์

การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ทั้งในด้านการศึกษาปริยัติธรรมและการจัดการศึกษาแบบใหม่ นับเป็นการปรับปรุงการศึกษาของคณะสงฆ์ให้มีคุณภาพ เหมาะสมกับการดำรงสมณเพศ และสอดคล้องกับความต้องการเปลี่ยนแปลงก้าวหน้าของสังคม การวางรากฐานการศึกษาของพระสงฆ์ในสมัยที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสทรงเป็นสมเด็จพระสังฆราชอยู่นั้น ได้เป็นแนวทางให้การศึกษาของคณะสงฆ์แพร่ขยายทุกระดับชั้นจนในปัจจุบันนี้ คณะสงฆ์ได้มีสถานศึกษาระดับสูง ถ้าจะพิจารณาถึงผลของจัดการศึกษาให้แก่พระสงฆ์สามเณร จะเห็นผลที่สำคัญได้ ดังนี้

1. โอกาสในการศึกษาเล่าเรียนของประชาชนเปิดกว้างขึ้น เพราะได้รับการศึกษาโดยผ่านสถานศึกษาของสงฆ์ การศึกษาของคณะสงฆ์นับเป็นการศึกษาของมวลชนอย่างแท้จริง เพราะไม่มีกีดกันจำกัดด้วยชั้นวรรณะ หรือฐานะทางเศรษฐกิจ เป็นการศึกษแบบให้เปล่าแก่ประชาชน¹ มาแต่โบราณ ระบบการศึกษาของรัฐไม่สามารถจะขยายไปถึงประชาชนที่อยู่ห่างไกลจากความเจริญ เพราะมีข้อแม้ทางเศรษฐกิจที่ทำให้ประชาชนที่ยากจนขาดโอกาสในการที่จะได้เรียนในชั้นสูง ๆ ได้ แต่ระบบการศึกษาของคณะสงฆ์สามารถทำให้บุคคลเหล่านั้นได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียนได้โดยอาศัยการบวช ตัวอย่างที่ปรากฏให้เห็นว่ามีบุคคลที่เป็นผู้นำของรัฐที่ผ่านการศึกษาโดยอาศัยระบบการศึกษาของคณะสงฆ์

¹ พระราชวรมณี, "บทนำ" ในมหาวิทยาลัยสงฆ์ในสังคมไทยการศึกษามหาวิทยาลัยของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, หน้า 9 .

จนได้ทำงานในตำแหน่งสำคัญของชาติ คือ เจ้าพระยายมราช (ปั้น สุขุม) เสนาบดีกระทรวงนครบาล เจ้าพระยายมราชเกิดในหมู่บ้านใกล้เมืองสุพรรณบุรี บิดมารดาขัดสนจนเลี้ยงไม่ได้ ก็ฝากเข้าเรียนหนังสือในวัดในเมือง ต่อมาได้เข้ามาอยู่ในกรุง และเข้าสอบไล่พระปริยัติธรรม เมื่อ พ.ศ. 2425 สอบไล่ได้ประโยค 3 แล้ว สึกออกจากราชการ โดยเริ่มเป็นครู ก่อน จากนั้นจึงเข้ารับราชการในกระทรวงมหาดไทย ในปี พ.ศ. 2437 ได้รับการเลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นพระยาและเจ้าพระยา ดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงโยธาธิการ และกระทรวงนครบาล¹ ตามลำดับ

ประชาชนกลุ่มที่จะได้รับผลประโยชน์จากการศึกษาโดยผ่านสถาบันสงฆ์มากที่สุด คือ ชาวนบพ จากการศึกษาพบว่า พระภิกษุ สามเณรที่เป็นนิสิตนักศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ เป็นชาวนบพร้อยละ 98 - 99 และเกิดในครอบครัวกสิกรไม่น้อยกว่าร้อยละ 90² ส่วนใหญ่มีพื้นฐานการศึกษาเดิมค่อนข้างต่ำ³ ซึ่งสภาพเช่นนี้ก็ เป็นมาตั้งแต่ในอดีตแล้ว ดังจะเห็นได้จากประวัติของพระเถระที่สำคัญ ๆ หลายองค์* ซึ่งจะมีชาติภูมิเดิมอยู่ในต่างจังหวัด และเข้ารับการศึกษาจากการบวช จำนวนพระสงฆ์สามเณรในหัวเมืองต่าง ๆ จะมีจำนวนรวมกันสูงกว่า จำนวนพระสงฆ์สามเณรในกรุงเทพมหานคร⁴ พระสงฆ์สามเณรส่วนใหญ่

¹ เดวิด เค. รัชอาจ, "คณะสงฆ์เป็นเครื่องยกฐานะในสังคมไทยโบราณ" วารสารศิลปากร 10 (พฤษภาคม 2509), หน้า 45 .

² พระราชวรเมธี, "บทนำ" ในมหาวิทยาลัยสงฆ์ในสังคมไทย... หน้า 12 ค.

³ ดร.เสาวนา พรพัฒน์กุล, "การศึกษาและการดำรงสมณเพศของสงฆ์ไทย", หน้า 5/9 .

* เช่น สมเด็จพระวันรัต (จิต อุทโย), สมเด็จพระวันรัต (เฮง เขมจารี) เป็นต้น

⁴ จากการสำรวจจำนวนพระสงฆ์สามเณรในปี พ.ศ. 2472 พบว่า ในกรุงเทพมหานครมีพระสงฆ์จำนวน 12,546 รูป สามเณร 2,354 รูป แต่มีจำนวนพระสงฆ์ในมณฑลต่าง ๆ ถึง 117,730 รูป สามเณร 69,518 รูป

จะเป็นผู้อยู่ในวัยเล่าเรียนประมาณถึง 70 - 80%¹ ซึ่งนับเป็นส่วนใหญ่ของจำนวนพระสงฆ์ทั้งหมด พระสงฆ์เหล่านี้ถ้าได้รับการอบรมสั่งสอนตามแนวทางที่ถูกตั้งแล้ว จะเป็นผลให้รัฐได้กำส้งคนส่วนหนึ่งที่มีคุณภาพ และสามารถนำความรู้ที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมาทำประโยชน์ให้แก่สถาบันศาสนา และประเทศชาติ ไม่ว่าจะดำรงอยู่ในสมณเพศหรือลาสิกขาบทไป

2. ทำให้มีการปรับปรุงความประพฤติปฏิบัติของพระสงฆ์ดีขึ้น เพราะพระสงฆ์สามเณรที่ได้รับการศึกษาย่อมเข้าใจถึงจุดหมายที่ถูกตั้งของการบวชว่าเป็นการศึกษาหาความรู้ทางพระธรรมวินัย เพื่อปฏิบัติตนให้พ้นทุกข์ ก็จะทำให้เกิดผลดีทั้งต่อศาสนาและการปกครองของบ้านเมือง เนื่องจากพระสงฆ์สามเณรที่ได้รับการอบรมสั่งสอนที่ดี จะนำเอาความรู้ที่ได้รับมาปฏิบัติ ดังลายพระหัตถ์ของสมเด็จพระยามหาวชิราวุฒที่มีถึงพระราชสุธีแม่กองสอบนิกธรรม นครปฐมว่า "...เมื่อการเล่าเรียนเจริญขึ้นแล้ว จักสนับสนุนการปกครองเป็นอย่างดี เพราะภิกษุเรียนรู้ธรรมวินัยแล้ว คงปฏิบัติตามรู้ ผู้ไม่มีศรัทธาอดปะจะทำละเมิดผิดความรู้อันของคุณคงมีส่วนน้อย"²

ผลจากความรู้ที่ได้รับนี้ส่งผลให้ความประพฤติปฏิบัติของพระสงฆ์ดีขึ้นทั้งด้านวินัย และด้านการสั่งสอนศาสนาให้แก่ประชาชนผลข้อนี้มีรายงานปรากฏว่า

การศึกษาพระธรรมวินัยของมณฑล*นี้ นับว่าเจริญแพร่หลายออกโดยลำดับ บำรุงฐานะสัจสมบัติแลจริยาสมบัติแห่งภิกษุสามเณรดีขึ้น การนุ่งห่มแลมารยาท ดูเรียบร้อยกว่าครั้งก่อน ที่นุ่งห่มรุงรังหรือที่เรียกว่าพาดควายเข้าบ้านดูห่างในตา อธิการที่ร้ายแรงก็ได้ทราบเกล้าว่าเจียบสงบลง นักเทศน์ก็หาง่ายไม่ผิดเคืองเหมือนยุคก่อน ความวิสาสะกันก็กว้างออกไปถึงต่างจังหวัด สำเร็จด้วยความรู้พระธรรมวินัย... แลภิกษุสามเณรที่ได้รับการศึกษาพ้อมีความรู้ในชั้นต้น สอบได้ก็ดี ตกก็ดี บางรูปมีความอุตสาหะมาศึกษาในกรุงเทพฯ สอบได้เป็นนิกธรรมชั้นสูงหรือชั้นเปรียญก็มี แลกลับไปเป็นครูสอนในจังหวัดของตนก็มี

¹ กช. ร. 7 ศ. 1/23 รายงานการพระศาสนา พ.ศ. 2472

² "พระมหาสมณสาสน์ถึงพระราชสุธี ปราบปรายงาน" แถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม 8 พ.ศ. 2463, หน้า 316.

* มณฑลอยุธยา

จังหวัดอื่นก็มี เป็นการเพาะความรู้ความปฏิบัติทางพระศาสนา เป็นประโยชน์แก่พุทธศาสนิกชน ทั้งคฤหัสถ์แลบรรพชิต แม้บวชอยู่ไม่ได้ตลอด ความรู้พระธรรมวินัยนั้น ก็ยังเป็นเครื่องเตือนใจ ให้เธอรู้สึกดีและชั่ว ป้องกันไม่ให้ทุจริตอย่างร้ายแรง¹

การศึกษาที่พระสงฆ์ได้รับนี้ ยังส่งผลให้ผู้ปฏิบัติเป็นคนดี แม้ว่าจะสึกออกไปเป็น ขรราวาสก็ตาม ผู้ที่ผ่านการศึกษาจากสถาบันการศึกษาของสงฆ์ ก็จะเป็นทรัพยากรของประเทศ ที่มีคุณภาพทั้งด้านความรู้และจิตใจ²

3. พระสงฆ์ เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาชุมชน และการสังคมสงเคราะห์บทบาท / ประการหนึ่งที่พระสงฆ์มีต่อประชาชนทั้งในอดีตและปัจจุบัน คือ บทบาทในการเป็นที่พึ่งของ ประชาชนทั้งทางด้านจิตใจและการให้การสงเคราะห์ต่าง ๆ แก่ประชาชน เนื่องจากพระสงฆ์ ได้รับการยอมรับจากประชาชนในฐานะเป็นผู้นำของชุมชน เพราะชาวบ้านถือกันว่าพระเป็นผู้มีคุณธรรม มีความรู้ความสามารถ เมื่อชาวบ้านประสบปัญหาความทุกข์ความเดือดร้อนใจ ก็จะ มาขอคำปรึกษาหารือจากพระสงฆ์ ซึ่งพระสงฆ์จะช่วยเหลือชาวบ้านด้วยการแสดงธรรมสนองตอบ หรือให้คำปรึกษาแนะนำสั่งสอนชาวบ้าน เพื่อให้ปัญหาต่าง ๆ หดไปหรือน้อยลง³ การให้ คำแนะนำและการสงเคราะห์ด้วยวิธีการต่าง ๆ เท่าที่สภาพของพระสงฆ์จะอำนวยให้ นี้ นับ เป็นประโยชน์ต่อการที่พระสงฆ์จะ เป็นผู้ชี้แนะให้ประชาชนได้ประพฤติปฏิบัติธรรมะ เพื่อความ สงบสุขในสังคม

บทบาทในการเป็นผู้นำสังคม และการให้การสงเคราะห์แก่ประชาชนในด้าน ต่าง ๆ เป็นสิ่งที่พระสงฆ์ได้ปฏิบัติมาแต่สมัยโบราณแล้ว การให้การสงเคราะห์แก่ประชาชนนี้ มีผลสืบเนื่องกับการศึกษาของพระสงฆ์ด้วย เพราะถ้าพระสงฆ์ได้รับการศึกษาดี รู้หลักธรรม วินัย และเข้าใจสภาพชีวิต ปัญหา และความคิดจิตใจของคนในสังคมสมัยนั้นแล้ว ก็จะสามารถ

¹ "รายงานสอบธรรมชั้นตรีในสนามมณฑลนครสวรรค์" แถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม 12 พ.ศ. 2467, หน้า 391 - 392

² ดร.เสาวนา พูนพัฒนกุล, การศึกษาและการดำรงสมณเพศของสงฆ์ไทย, หน้า 5/12.

³ เนตรนภิส นาควิษระ ปิยนาด บุณนาค และจุลทัศน์ พยาฆรานนท์, วัดในกรุงเทพ : การเปลี่ยนแปลงในรอบ 200 ปี (พ.ศ.2325 - 2525), หน้า 285.

สนองความต้องการของชาวบ้านในทางที่ชอบ สามารถช่วยเหลือปลดเปลื้องทุกข์ของเขาได้ด้วยวิธีการที่ถูกต้องตามหน้าที่ของตน¹ บทบาทในการพัฒนาชุมชนและการสงเคราะห์แก่ประชาชนของพระสงฆ์ที่ผ่านมาในอดีตนั้น เป็นงานที่พระสงฆ์ในแต่ละท้องถิ่นปฏิบัติไปตามลำพัง ตัวอย่างเช่น การพัฒนาท้องถิ่นของครูบาศรีวิชัย² แต่ในระยะหลังการดำเนินงานด้านนี้ของพระสงฆ์ได้เปลี่ยน เป็นงานที่มีระบบแบบแผนและมีการร่วมมือกันกับหน่วยงานของราชการมากขึ้น สำหรับผลงานที่ให้บริการแก่ชุมชนที่เห็นได้ชัดเจน คือ การให้การศึกษ แก่พระสงฆ์สามเณร และราษฎรในท้องถิ่นที่ขาดแคลนครูผู้สอน ซึ่งมีการปฏิบัติมาเป็นเวลานานแล้ว ดังเช่น การส่งพระสงฆ์เปรียญและนิสิตธรรมออกไปสอนหนังสือตามหัวเมืองของ สำนักเรียนวัดมหาธาตุ และวัดเบญจมบพิตร³ ในปัจจุบันนี้พระสงฆ์ได้ลดบทบาทในการพัฒนาชุมชนลงหลายประการ เนื่องจากมีหน่วยงานของรัฐที่ทำหน้าที่เหล่านี้แทนคณะสงฆ์⁴ แต่อย่างไรก็ตามพระสงฆ์ในท้องถิ่นก็ยังคงมีฐานะ เป็นผู้นำท้องถิ่นที่รัฐ เห็นความสำคัญอยู่ ดังที่มีการร่วมมือกันระหว่างกรมประชาสงเคราะห์และมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง 2 แห่ง ในการจัดตั้งโครงการพระธรรมทูต พระธรรมจาริก⁵ และการให้การอบรมแก่พระภิกษุผู้นำในท้องถิ่น เช่น เจ้าอาวาส ในการพัฒนาวัดและท้องถิ่น โดยชักนำประชาชนให้มีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ ช่อมแซมศาสนสถาน และสาธารณสมบัติต่าง ๆ⁶

¹ พระราชวรมณี, บทบาทของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในสังคมไทย, หน้า 157.

² แถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม 7 พ.ศ. 2462, หน้า 163 - 172.

³ "รายงานสอบธรรมชั้นตรีในสนามหลวงมณฑลพายัพประจำ พ.ศ. 2471" แถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม 17 พ.ศ. 2472, หน้า 565 - 566.

⁴ เนตรนภิส นาควิชะระ, ปิยนาด บุนนาค และจุลทัศน์ พยาฆรานนท์, วัดในกรุงเทพฯ : การเปลี่ยนแปลงในรอบ 200 ปี (พ.ศ. 2325 - 2525), หน้า 292.

⁵ ชาย โพธิสิตา, มหาวิทยาลัยสงฆ์ในสังคมไทย การศึกษาบทบาทของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจัดพิมพ์เนื่องในงานอนุสรณ์ครบรอบ 90 ปี แห่งการสถาปนามหาธาตุวิทยาลัย-มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 8 - 11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2522, หน้า 91 - 93.

⁶ รายงานกิจการของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (พระนคร : โรงพิมพ์ประยูรวงศ์, 2514), หน้า 8.

การที่พระสงฆ์ได้มีบทบาทในการพัฒนาสังคมนี้ ก็อาศัยความรู้ที่ได้รับจากสถาบันการศึกษาของสงฆ์นั่นเอง จากการสำรวจในเรื่องของประโยชน์ที่ได้จากการบวชเรียนของพระภิกษุสงฆ์ในกลุ่มตัวอย่างพบว่า พระสงฆ์ที่ได้บวชเรียนแล้วนี้ สามารถนำความรู้ไปใช้เพื่อสังคมโดยส่วนรวมได้ถึง 69 เปอร์เซ็นต์¹ การนำเอาความรู้ที่ได้จากการศึกษาของพระสงฆ์ไปพัฒนาสังคม เป็นไปสมดังพระพุทธรวณะที่พระพุทธรเจ้าทรงกำหนดไว้ว่า

อุกรภิกษุทั้งหลาย เธอจงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์แก่ชนจำนวนมาก เพื่อความสุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์แก่อกุล และความสุขแก่ทเวและมนุษย์ทั้งหลาย²

ผลของการศึกษาของคณะสงฆ์นับว่าเป็นผลดีต่อทั้งคณะสงฆ์และสังคมส่วนรวม เพราะการที่ศาสนาจะดำรงอยู่ได้ ก็ต้องอาศัยการเกื้อกูลจากประชาชนและประชาชนก็ได้รับความสุขทางด้านจิตใจจากศาสนา การส่งเสริมการศึกษาของพระสงฆ์สามเณร เป็นวิชาการหนึ่งซึ่งจะช่วยให้ ได้เกิดพระสงฆ์สามเณรที่มีความรู้ความเข้าใจอันดี และถูกต้อง และสามารถสนองความต้องการของสังคมได้ โดยเป็นศาสนทายาทที่ปรับตัวให้เข้ากับความคิดในปัจจุบันได้ เพื่อที่พระสงฆ์เหล่านั้น จะได้นำเอาความรู้ที่มีอยู่ไปอบรมสั่งสอน แนะนำประชาชน

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ ดร. เสาวนา พรพัฒน์กุล, การศึกษาและการดำรงสมณเพศของสงฆ์ไทย, หน้า 5/13.

² พระราชวรมณี "บทนำ" ใน มหาวิทยาลัยสงฆ์ในสังคมไทย... หน้า 2.

ได้ แทนที่จะอยู่อย่างว่างเปล่าใช้ชีวิตให้หมดไปวันหนึ่ง ๆ ด้วยการจำวัดและพักม่อน¹ การให้การศึกษาที่ถูกต้องแก่พระสงฆ์โดยปรับปรุงหลักสูตร วิธีการจัดการศึกษาให้ทันสมัย เหมาะสมกับสภาพของพระสงฆ์ เช่น พระที่บวชเพียงพรรษาเดียวก็ไม่จำเป็นจะต้องเน้นการศึกษาบาลี แต่ควรเรียนพระธรรมวินัยเป็นภาษาไทย เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างแท้จริง จะทำให้เกิดผลดีขึ้นทั้งต่อศาสนา และต่อบ้านเมือง การให้การศึกษาที่ถูกต้องจะช่วยขจัดปัญหาค่านิยมที่ผิด ๆ ของพระสงฆ์ในการนิยมวัดอุลามักการะต่าง ๆ เป็นผลให้ความประพฤติปฏิบัติของพระดีขึ้น เพื่อความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนา และการรักษาความมั่นคงของชาติไว้

การแก้ไขปัญหา อุปสรรคต่าง ๆ ของการศึกษาของสงฆ์ที่จะให้ได้ผลดีนั้น ย่อมต้องการการร่วมมือจากรัฐบาล เมื่อทางฝ่ายสงฆ์ได้พยายามพัฒนาการศึกษาของตนเอง มาโดยตลอดแล้วรัฐบาลก็ควรพิจารณาให้ความสนับสนุนในด้านงบประมาณ บุคลากรสถานที่ และอื่น ๆ ที่จำเป็นด้วย เพื่อให้การศึกษาของคณะสงฆ์ได้เจริญก้าวหน้าก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมไทยต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ดร.เสาวนา พรพิณกุล, การศึกษาและการดำรงสมณเพศของสงฆ์ไทย, หน้า

บทสรุป

การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยในระยะปี พ.ศ. 2432 - 2490 นี้ มีลักษณะการจัดการศึกษาที่อาจแบ่งได้เป็น 3 ช่วงระยะเวลา คือ

1. การจัดการศึกษาตั้งแต่ พ.ศ. 2432 - 2453 ในปี พ.ศ. 2432 เมื่อมีการตั้งบาลีวิทยาลัยขึ้นที่วัดมหาธาตุ โดยใช้ชื่อว่า มหาธาตุวิทยาลัยนั้น นับได้ว่าเป็นการเริ่มต้นของการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ให้เป็นระเบียบแบบแผน เช่นเดียวกับการจัดการศึกษาของโรงเรียนของกรมศึกษาธิการ การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์นับแต่ปี พ.ศ. 2432 ไปจนถึงเมื่อสิ้นสุดรัชกาลที่ 5 ในปี พ.ศ. 2453 นั้น มีความสำคัญที่จะพิจารณาดังต่อไปนี้

ก. นโยบายในการจัดการศึกษา ในช่วงเวลานี้เป็นการจัดการศึกษาที่มีนโยบายจะให้สอดคล้องไปกับการศึกษาของบ้านเมือง เนื่องจากในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นระยะที่มีการปฏิรูปการศึกษาให้เป็นแบบตะวันตก และมีการขยายการศึกษาให้แก่ประชาชนอย่างทั่วถึง โดยเฉพาะประชาชนในหัวเมือง คณะสงฆ์ได้เข้าไปมีบทบาทในการจัดการศึกษาหัวเมืองด้วย เพราะการจัดการศึกษาของรัฐในขณะนั้น มีข้อจำกัดในเรื่องงบประมาณและกำลังคน ประกอบกับนโยบายการศึกษาของรัฐมุ่งที่จะสร้างพลเมืองดีขึ้น ด้วยเหตุนี้ วัดและพระสงฆ์จึงเป็นสถานศึกษาและบุคลากรที่เหมาะสมที่สุด โดยเฉพาะการให้พระสงฆ์เป็นครูผู้สอนนั้น จะเป็นการแก้ปัญหาการศึกษาขาดแคลนครูได้ดี นอกจากนี้ พระสงฆ์ยังเป็นผู้ที่สามารถจะถ่ายทอดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยอบรมกุลบุตรให้มีความประพฤติอันดีงาม เพื่อความเป็นพลเมืองดีตามอุดมการณ์ของรัฐในขณะนั้น

การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ในระยะนี้ จึงเน้นการศึกษาความรู้อักษรวิธี รวมทั้งวิชาเลข และวิชาอื่น ๆ เพื่อที่จะฝึกหัดพระสงฆ์ให้สามารถสอนในโรงเรียนของราษฎรได้ ดังนั้น หลักสูตรของมหามกุฏราชวิทยาลัย จึงเป็นหลักสูตรการศึกษาที่เหมาะสมกับนโยบายนี้ เพราะหลักสูตรของมหามกุฏราชวิทยาลัยซึ่งเป็นพระตำราของกรมหมื่นวชิรญาณวโรรสนั้น มีการสอนวิชาหนังสือไทย และสอบความรู้ด้วยวิธีการเขียนตอบซึ่งเป็นการฝึกฝนความรู้ด้านหนังสือไทย แทนการสอบแปลด้วยปากเปล่า ซึ่งเป็นวิธีการสอบวัดผลของคณะสงฆ์มาแต่ดั้งเดิม นอกจากนั้น

นโยบายในการจัดการศึกษาของมหามกุฏราชวิทยาลัย ยังต้องการให้มีการจัดการศึกษาให้กุลบุตร และพระสงฆ์ในด้านความรู้ต่างประเทศด้วย ได้มีการพยายามจะให้มีการสอนภาษาอังกฤษ และ สันสกฤตรวมทั้งการสั่งสอนศาสนาให้แก่ประชาชนด้วยวิธีการต่าง ๆ กล่าวโดยสรุปนโยบายการจัดการศึกษาของมหามกุฏราชวิทยาลัย มุ่งไปที่ความรู้หนังสือไทยและวิชาการสมัยใหม่ควบคู่ไปกับการศึกษาบาลีแบบเดิม หลักสูตรของมหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นสิ่งที่พระสงฆ์สาม เณรในสมัย นั้น เลือกที่จะศึกษาได้ ถ้าไม่ศึกษาปริยัติธรรมเช่นเดิม การศึกษาของคณะสงฆ์ไทยในระยะ ปี พ.ศ. 2436 - 2443* จึงมีรูปแบบเป็น 2 ลักษณะคือ การศึกษาปริยัติธรรมแบบเดิมกับการศึกษาแบบมหามกุฏราชวิทยาลัย

ข. วิธีการจัดการศึกษา การจัดการศึกษาทั้ง 2 แบบ ของคณะสงฆ์นี้ มีวิธีการจัดการศึกษาที่ต่างกันดังนี้ การจัดการศึกษาปริยัติธรรม หรือ การศึกษาบาลีแบบเดิมจะขึ้นอยู่กับสำนักเรียนของวัดต่าง ๆ พระสงฆ์สามเณรที่ผ่านการศึกษแบบนี้จะเข้าสอบด้วยวิธีการแปลบาลีเป็นไทยด้วยปาก ในสนามสอบตามกำหนดการสอบที่คณะสงฆ์เป็นผู้กำหนดขึ้น การจัดการศึกษาแบบนี้ แทบจะไม่มีองค์การสำหรับจัดการเรียนการสอนเป็นการดำเนินงานไปตามลำพังของผู้สอนซึ่งเป็นพระสงฆ์ของวัดนั้น ๆ สำหรับการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย มีการจัดการศึกษาโดยมีหลักสูตรที่กำหนดขึ้นใหม่โดย เฉพาะมีวิธีการสอบวัดผลที่ใช้การเขียนตอบ และมีเกณฑ์ในการให้คะแนนที่แน่นอน ปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งเป็นวิธีการวัดผลที่ต่างจากหลักสูตรแบบเดิมโดยสิ้นเชิง นอกจากนี้วิธีการจัดการศึกษาของมหามกุฏราชวิทยาลัย ก็ใช้ระบบของโรงเรียนสมัยใหม่ การเรียนเป็นแบบ "นั่งเรียน" ตามเวลาเรียนที่แน่นอน มีใช้การเรียนแบบ "นอนเรียน" และสอนเฉพาะเวลาที่ผู้สอนว่างตามแบบเดิมมหามกุฏราชวิทยาลัย มีโรงเรียนสาขาทั้งในกรุงและหัวเมือง ซึ่งจะใช้หลักสูตรเดียวกันทั้งหมด โดยมีมหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นผู้วางนโยบายและจัดหลักสูตรการศึกษา

* มหามกุฏราชวิทยาลัย เริ่มเปิดสอนในปี พ.ศ. 2436 และยกเลิกการใช้หลักสูตรในปี พ.ศ. 2443.

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพอพระราชหฤทัยกับวิธีการจัดการศึกษาของมหามกุฏราชวิทยาลัยมาก ดังนั้น เมื่อมีการจัดการศึกษาให้แก่ประชาชนในหัวเมือง แต่กระทรวงธรรมการมีบัญชาขัดข้องในเรื่องการขาดแคลนงบประมาณ และกำลังคนในการดำเนินการ รัชกาลที่ 5 จึงได้ทรงมอบให้คณะสงฆ์เป็นผู้ดำเนินการจัดการศึกษาในหัวเมือง มหามกุฏราชวิทยาลัยได้เป็นศูนย์กลางของการอำนวยการศึกษาในหัวเมือง มีการระดมกำลังพระภิกษุออกไปดำเนินการจัดการศึกษาให้แก่โรงเรียนมูลสามัญตามวัดต่าง ๆ หัวพระราชอาณาจักร และยังคงเปิดรับพระสงฆ์สามเณรจากหัวเมืองให้เข้ามาศึกษาที่มหามกุฏราชวิทยาลัย เพื่อนำความรู้กลับไปสอนราษฎรตามหัวเมือง การจัดการศึกษาของมหามกุฏราชวิทยาลัย จึงเป็นการจัดการศึกษาเพื่อสนองตอบนโยบายการศึกษาของรัฐมากกว่าจะเน้นการศึกษาในพระพุทธศาสนา นอกจากนี้มหามกุฏราชวิทยาลัยยังได้ เป็นแบบอย่างของมหาธาตุวิทยาลัยในการจัดการศึกษาตามหลักสูตรใหม่ เพราะมีปัญหาในการดำเนินงานของมหาธาตุวิทยาลัย กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส จึงได้ทรงรับดูแลการจัดการศึกษาในมหาธาตุวิทยาลัยอยู่ชั่วระยะหนึ่ง

ค. ผลของการจัดการศึกษา มหามกุฏราชวิทยาลัยได้ขอยกเลิกการจัดการศึกษาตามแบบใหม่นี้ ไปในปี พ.ศ. 2443 เพราะมีอุปสรรคสำคัญอยู่ 3 ประการ คือ การเรียนการสอนแบบใหม่นี้ ไม่เป็นที่นิยมของพระสงฆ์สามเณรส่วนใหญ่ เนื่องจากพระสงฆ์สามเณรไม่ชำนาญในการเขียนหนังสือไทย และยังไม่เคยชินกับวิธีการสอบด้วยการแปลด้วยปากอยู่ประการหนึ่ง ประการที่สอง กรมหมื่นวชิรญาณวโรรสทรงขาดอำนาจในการปกครองช่วยสนับสนุน เพราะ ยังมีได้บังคับบัญชาคณะสงฆ์ทรงเป็นแต่เพียงเจ้าคณะใหญ่ธรรมยุติกาเท่านั้น จึงไม่ทรงสามารถที่จะกำหนดให้พระสงฆ์สามเณรศึกษาตามหลักสูตรที่ทรงตั้งขึ้นได้ ประการสุดท้าย คือ การจัดการศึกษาในหัวเมือง เป็นผลให้มหามกุฏราชวิทยาลัยขาดแคลนกำลังคนในการจัดการศึกษา เนื่องจากพระเถระเหล่านี้ต้องมีหน้าที่ในการจัดการศึกษาหัวเมือง มหามกุฏราชวิทยาลัย จึงต้องหยุดการจัดการศึกษาตามหลักสูตรใหม่ไป พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแสดงความเสียดายที่การศึกษาของมหามกุฏราชวิทยาลัยต้องหยุดชะงักไป ทั้งได้แสดงพระราชประสงค์ว่า ทรงต้องการให้การศึกษาปรีดิ์ติธรรมแบบเดิม และการศึกษาแบบใหม่นี้ได้รวมเข้าด้วยกัน ซึ่งพระราชประสงค์ข้อนี้จะได้รับการสานต่อด้วยการจัดการศึกษาของกรมหมื่นวชิรญาณวโรรสในสมัยรัชกาลที่ 6

สำหรับการจัดการศึกษาหัวเมืองของคณะสงฆ์ในรัชกาลที่ 5 ก็มีอุปสรรค เช่นกัน เพราะพระสงฆ์ที่ทำหน้าที่เป็นครูสอนมีความรู้จำกัด ส่วนใหญ่มีความรู้เพียงสอนหนังสือไทยได้เท่านั้น เมื่อกรมศึกษาธิการขยายหลักสูตรการศึกษาให้มีวิชาการสมัยใหม่อื่น ๆ เช่น วิทยาศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ก็เหนือความสามารถที่พระสงฆ์สามเณรจะสอนได้ นอกจากนี้ ยังมีข้อจำกัดอีกหลายประการในการจัดการศึกษาให้แก่ราษฎร คือ การที่พระไม่สามารถให้การศึกษแก่เด็กหญิงได้ การขาดแคลนอุปกรณ์และเงินที่ใช้ในการศึกษา ตลอดจนข้อจำกัดที่พระไม่อาจสอนวิชาบางวิชาที่ไม่เหมาะสมแก่สมณเพศ เช่น วิชาชบร้อง ดนตรีได้ ที่สำคัญที่สุด คือ เกิดความขัดแย้งระหว่างพระสงฆ์กับเจ้าหน้าที่ของกระทรวงธรรมการ จนเป็นผลทำให้ในปลายรัชกาล คณะสงฆ์ไม่ได้เข้าไปมีส่วนในการวางนโยบายการศึกษาของรัฐ ดังเช่นที่ผ่านมาเลย และในรัชกาลที่ 6 คณะสงฆ์ได้ขอแยกกรมธรรมการไปขึ้นอยู่กับกระทรวงวัง คณะสงฆ์มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้ราษฎรอยู่เพียงการให้ความอุปถัมภ์ในการใช้ที่ดินของวัดเป็นสถานศึกษา และพระสงฆ์ ทำหน้าที่เป็นครูสอนนักเรียนในระดับต้นเท่านั้น

การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ในรัชกาลที่ 5 นี้ จึงมีนโยบายสอดคล้องไปกับการจัดการศึกษาของรัฐ จุดประสงค์ของการจัดการศึกษาของมหามกุฏราชวิทยาลัยนั้น เน้นหลักการที่ความรู้หนังสือไทย และวิชาการที่ทันสมัย ซึ่งเป็นลักษณะเดียวกันกับความเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาที่รัฐจัดให้แก่ประชาชนในสมัยนั้น แต่เนื่องจากความเคยชินของพระสงฆ์สามเณรในการศึกษาแต่แบบเดิม และอุปสรรคต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้ว ทำให้การจัดการศึกษาภายใต้การนำของกรมหมื่นวชิรญาณวโรรสต้องล้มเลิกไป แต่นโยบายและวิธีการจัดการศึกษาของกรมหมื่นวชิรญาณวโรรสนี้ จะได้ถูกนำไปปรับฟื้นขึ้นมา เริ่มต้นใหม่อีกครั้งหนึ่ง หลังปี พ.ศ. 2453 เมื่อกรมหมื่นวชิรญาณวโรรสทรงมีอำนาจในการปกครองคณะสงฆ์อย่างเต็มที่แล้ว

2. การจัดการศึกษาในระยะปี พ.ศ. 2453 - 2489 ในช่วงที่ 2 การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์มีความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญหลายประการ และเป็นการวางรากฐานของการศึกษาของคณะสงฆ์ในปัจจุบันนี้ด้วย นโยบายของการจัดการศึกษาในระยะนี้เป็นพระดำริของสมเด็จพระญาณวชิรญาณวโรรส เป็นส่วนใหญ่ นับแต่ได้รับการสถาปนาขึ้น เป็นสมเด็จพระสังฆราชในรัชกาลที่ 6 แล้ว พระองค์ได้ทรงจัดหลักสูตรการศึกษานักธรรมให้แก่คณะสงฆ์ ความสำคัญของการศึกษาแบบนักธรรม คือ การเน้นความรู้ในด้าน "ธรรมวินัย" มากกว่าการสอนบาลี เพราะสมเด็จพระญาณวชิรญาณวโรรสทรงเห็นว่าการศึกษาธรรมวินัย เป็นสิ่งที่

เหมาะสมแก่พระสงฆ์สาม เณรมากกว่า โดยเฉพาะพระสงฆ์ที่บวชในระยะสั้น ตามประเพณีการบวชของชาวไทย แต่ผู้ที่บวชอยู่นาน ๆ นั้น จึงจะสมควรที่จะศึกษาภาษาบาลีเพื่อการค้นคว้าหาความรู้ปริยัติธรรมในระดับที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น การศึกษาแบบนักธรรมจึงมุ่งสอนความรู้เกี่ยวกับ หลักธรรม และข้อปฏิบัติทางศาสนาโดยใช้แบบเรียนที่เป็นภาษาไทย วิธีการวัดผลก็เป็น การเขียนตอบเป็นภาษาไทย เช่นกัน สิ่งที่มีส่วนส่งเสริมให้การศึกษาแบบนักธรรมประสบความสำเร็จ คือ การที่รัฐได้ออกพระราชบัญญัติการ เภษฑัตทหาร ร.ศ. 124 ขึ้น การตีความข้อยกเว้นการเกณฑ์ทหารแก่ภิกษุสาม เณรผู้ธรรม เป็นผลให้สมเด็จฯ กรมพระยวชิรญาณวโรรส ได้ทรงนำเอาความหมายของคำว่า "ผู้ธรรม" มาจัดเป็นหลักสูตรนักธรรม ซึ่งต่อมาจะขยายออกเป็น 3 ระดับ คือ นักธรรม ตรี โท เอก

การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ในระยะที่ 2 นี้ อาจแบ่งลักษณะการจัดการศึกษาได้เป็น 2 ระยะ คือ

ก. ระยะเวลาที่สมเด็จฯ กรมพระยวชิรญาณวโรรสทรงเป็นผู้นำคณะสงฆ์ (พ.ศ. 2453 - 2464) นโยบายของการจัดการศึกษาในระยะนี้ คือ การจัดหลักสูตรที่มุ่งศึกษาธรรมวินัย และความรู้หนังสือไทย มากกว่าการศึกษาภาษาบาลี และการรวมการศึกษาหลักสูตรปริยัติธรรมแบบเดิม เข้ากับการศึกษาแบบนักธรรมที่ทรงจัดตั้งขึ้นใหม่ ทำให้พระสงฆ์สาม เณรได้รับการศึกษาในหลักสูตรเดียวกัน ไม่แบ่งเป็น 2 แบบ ซึ่งจะก่อให้เกิดปัญหาติดตามมา การรวมหลักสูตรทั้ง 2 เข้าด้วยกัน ก่อให้เกิดผลคือ

1. พระสงฆ์สาม เณรจะมีความรู้ในหลักธรรมและข้อวินัยบัญญัติดีขึ้น ซึ่งเป็นผลดีต่อความประพฤติของพระองค์ และการให้พระสงฆ์มีความรู้หนังสือไทย ก็เป็นประโยชน์ต่อการที่พระสงฆ์ส่วนใหญ่ยังต้องทำหน้าที่ เป็นครูสอนราษฎรในระดับความรู้สามัญ

2. การศึกษาของคณะสงฆ์เป็นระเบียบแบบแผนมากขึ้น การจัดการศึกษาโดยสมเด็จฯ กรมพระยวชิรญาณวโรรสในระยะนี้สามารถแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ที่มีอยู่ในระบบการศึกษาของสงฆ์ให้หมดไป โดยเฉพาะการเปลี่ยนวิธีการสอบความรู้ของพระสงฆ์ทั้งหมดมา เป็นการสอบความรู้โดยการวัดความ เข้าใจแทนการท่องจำ และแปลโดยไม่มีหลักเกณฑ์ การสอบเป็นภาษาไทยยังเป็นผลดีในการที่พระสงฆ์ตามหัว เมืองจะมีความชำนาญในการศึกษาหนังสือไทยได้ดีขึ้น ซึ่งจะส่งผลไปยังราษฎรด้วย คือ การใช้ภาษาไทยเป็นภาษาพูดและภาษาเขียนในท้องถิ่นที่มีภาษาของตนเอง เป็นการสร้างความมั่นคงทางการ เมืองและทางสังคมของ รัฐในสมัยใหม่ได้เป็นอย่างดี

ข. ระยะเวลาตั้งแต่ พ.ศ. 2464 - 2489 คือระยะเวลาภายหลังจาก

สมเด็จพระยาวชิรญาณวโรรสสิ้นพระชนม์จนถึง การจัดตั้งมหาวิทยาลัยในลักษณะ
มหาวิทยาลัยสงฆ์ การศึกษาของคณะสงฆ์ในระยะนี้ มีลักษณะที่ค่อนข้างหยุดนิ่ง คือ เพียงแต่
รักษานโยบายการศึกษาของสมเด็จพระยาวชิรญาณวโรรสไว้เท่านั้น คณะสงฆ์ไม่ได้มี
นโยบายใด ๆ ที่ทำให้เห็นว่าเป็นหลักการที่สำคัญเพิ่มเติมขึ้น นอกไปจากการขยายการศึกษา
นิกธรรมออกสู่ประชาชนในหลักสูตรที่เรียกว่าธรรมศึกษา และการให้พระสงฆ์กลับไปมีบทบาทใน
การเป็นครูสอนตามโรงเรียนต่าง ๆ เพื่อแก้ไขปัญหาการศึกษาขาดแคลนครูเนื่องจากปัญหาทาง
เศรษฐกิจของประเทศ ในระยะนี้ การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ได้รับผลกระทบจากการขยาย
ตัวทางการศึกษาและการปกครองของบ้านเมืองเป็นอย่างมาก เนื่องจากเกิดการเปลี่ยนแปลง
ทางด้านการศึกษาและการปกครองขึ้นในปี พ.ศ. 2475 เป็นผลให้เกิดการเคลื่อนไหวในคณะสงฆ์ 2
ประการ คือ

1. การเรียกร้องให้มีการแก้ไขการปกครองคณะสงฆ์โดยกลุ่มที่เรียก
ตนเองว่า คณะปฏิสังขรณ์ ซึ่งเป็นพระสงฆ์หนุ่มหัวก้าวหน้าที่มีความต้องการจะให้ยกเลิกพระ
ราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 เสีย เพราะไม่พอใจที่การปกครองคณะสงฆ์ส่วน
ใหญ่ตกอยู่ในคณะสงฆ์ธรรมยุต จึงเสนอให้มีพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ฉบับใหม่¹
การดำเนินการของคณะปฏิสังขรณ์นี้ประสบกับปัญหามาก เนื่องจากความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม
ผู้ปกครองคณะสงฆ์และกลุ่มปฏิสังขรณ์ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับใหม่ได้ประกาศใช้ในปี พ.ศ.
2484 โดยมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองของคณะสงฆ์เสียใหม่ ที่สำคัญคือ การใช้เค้า
โครงการปกครองตามแบบการปกครองของฝ่ายอาณาจักรในขณะนั้น² ผลของพระราชบัญญัติ
การปกครองคณะสงฆ์ฉบับใหม่¹ มีผลต่อการศึกษาของสงฆ์ คือมีการจัดตั้ง องค์การการศึกษาของ
สงฆ์ขึ้นทำหน้าที่ เกี่ยวกับการศึกษาของสงฆ์โดยตรง

¹ สิริวัฒน์ คำวันสา, สงฆ์ไทย 200 ปี, 2 : 42 - 102

² โปรตดูรายละเอียดจากเรื่องเดียวกันนี้, หน้า 120 - 126.

2. การที่พระสงฆ์ตื่นตัวในการศึกษาวิชาการสมัยใหม่ต่าง ๆ เนื่องจากการขยายตัวในเรื่องสิทธิเสรีภาพเกี่ยวกับการศึกษา ผลข้อนี้ส่งผลกระทบมาถึงคณะสงฆ์ด้วย ในปี พ.ศ. 2475 คณะสงฆ์ประกาศให้พระสงฆ์ศึกษาภาษาอังกฤษ โดยจัดเป็นหลักสูตรของเปรียญประโยค 6 เป็นการสะท้อนให้เห็นว่า พระสงฆ์สามเณรคงจะมีการตื่นตัวต่อการศึกษาวิชาการสมัยใหม่อยู่ไม่น้อย แต่ปัญหาสำคัญคือ คณะสงฆ์ไม่สามารถเปิดการสอนวิชาเหล่านี้ได้ พระสงฆ์จะต้องหาที่เรียนเอง เป็นผลให้เกิดความไม่เหมาะสมต่าง ๆ เช่น พระสงฆ์ต้องเรียนปะปนกับคฤหัสถ์ทั้งชาย หญิง ในที่สุดการกำหนดให้เรียนภาษาอังกฤษก็ต้องยกเลิกไป

นโยบายเกี่ยวกับการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ในช่วงระยะเวลานี้ได้ปรากฏให้เห็นได้ว่า ผู้บริหารของคณะสงฆ์มีค่านิยมที่ต้องการจะจำกัดการศึกษาของสงฆ์ให้อยู่ในกรอบของศาสนาเท่านั้น เพราะเกรงว่าจะมีผู้แอบแฝงมาอาศัยพระศาสนาเป็นทางศึกษาเพื่อไปหาเลี้ยงชีพ¹ การศึกษาวิชาการสมัยใหม่จึงยังไม่ได้รับการยอมรับจากผู้บริหารคณะสงฆ์ในระยะนี้

กล่าวโดยสรุป นโยบายและการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ในระยะปี พ.ศ. 2453 - 2489 มีลักษณะเน้นความรู้ด้านธรรมวินัยมากกว่าการศึกษาภาษาบาลีและมีการรวมการศึกษาปริยัติธรรมให้สอดคล้องเข้ากับการศึกษาแบบใหม่คือ แบบนักธรรม ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญของการจัดการศึกษาในระยะนี้ คือ นับแต่สิ้นสมัยของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาวชิรญาณวโรรสไปแล้ว คณะสงฆ์ก็แทบจะไม่มีผู้นำที่สามารถในการจัดการศึกษาที่ทัดเทียมกับพระองค์ได้เลย การศึกษาของสงฆ์หลังจากที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาวชิรญาณวโรรสสิ้นพระชนม์ไปแล้วจึงไม่มีความเคลื่อนไหวใดที่สำคัญ และยังมีลักษณะถอยกลับไปสู่ความคิดว่า พระสงฆ์ไม่ควรศึกษาวิชาการอื่น ๆ ที่มีใช้ศาสนาด้วย เป็นผลให้เกิดความเคลื่อนไหวในกลุ่มพระสงฆ์ที่ต้องการปรับปรุงการศึกษา โดยมีการยกฐานะมหาจุฬาราชวิทยาลัย และมหาธาตุวิทยาลัยให้เป็นสถาบันการศึกษาที่จัดการศึกษาในรูปแบบมหาวิทยาลัยสงฆ์

¹ แถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม 20 พ.ศ. 2483, หน้า 607.

3. การจัดการศึกษาในรูปแบบมหาวิทยาลัยสงฆ์ ปัจจัยที่ทำให้คณะสงฆ์มีการจัดตั้งสถาบันการศึกษาของสงฆ์ในรูปแบบมหาวิทยาลัยขึ้น เป็นเพราะความต้องการของพระสงฆ์ที่ต้องการสถาบันการศึกษาที่จะให้การศึกษาในระดับที่สูงกว่าโรงเรียนมัธยมศึกษา และโรงเรียนปริยัติธรรมที่มีอยู่เท่านั้น การศึกษาริชาการสมัยใหม่ก็เป็นสิ่งที่พระสงฆ์ ยังไม่ได้รับจากการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์เลย ด้วยเหตุนี้ จึงมีพระสงฆ์บางกลุ่มที่เห็นว่า ควรมีการจัดตั้งการศึกษาในระดับสูงให้แก่พระสงฆ์เอง โดยการนำเอาวิชาการศึกษาสมัยใหม่มารวม เข้ากับการศึกษาความรู้ทางพระพุทธศาสนา การจัดการศึกษาในลักษณะนี้ มีความคล้ายคลึงกับแนวพระดำริของสมเด็จพระญาณสังวร วิมลญาณมุนี ในโอกาสที่เสด็จเยือนสหรัฐอเมริกา เมื่อปี พ.ศ. 2511 โดยทรงมีพระราชดำริว่า การจัดการศึกษาในลักษณะนี้ มีความคล้ายคลึงกับแนวพระดำริของสมเด็จพระญาณสังวร วิมลญาณมุนี ในโอกาสที่เสด็จเยือนสหรัฐอเมริกา เมื่อปี พ.ศ. 2511

วิธีการจัดการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสอง มีลักษณะสำคัญ คือ เป็นการจัดการศึกษาแบบเบ็ดเสร็จ โดยมีการจัดการศึกษาทั้งระดับอุดมศึกษาและระดับที่ต่ำกว่านั้นควบคู่กันไป เพราะพระสงฆ์สามเณรส่วนใหญ่ที่เข้าศึกษาในสถาบันการศึกษานี้ มีพื้นความรู้เดิมค่อนข้างต่ำ นโยบายการจัดการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ค่อนข้างจะมีลักษณะกว้างขวางกว่าการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ที่ผ่านมา กล่าวคือ มีการ เน้นความรู้ในวิชาการศึกษาสมัยใหม่ที่เห็นว่าจำเป็น และเหมาะสมต่อภาวะของพระภิกษุมีการ เพิ่มหลักสูตรการศึกษาด้านปฏิบัติธรรม ไม่เรียนเฉพาะแต่ปริยัติธรรมเท่านั้น ที่สำคัญคือ การกำหนดให้พระสงฆ์ที่จบการศึกษาได้ออกไปปฏิบัติงานในท้องถิ่นต่าง ๆ เป็นการเผยแผ่ศาสนาแก่ประชาชน

การจัดการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสอง มีปัญหาและอุปสรรคหลายประการ การขยายตัวดำเนินการก็เป็นไปได้ช้ามาก เนื่องจากปัญหางบประมาณ บุคลากร และการขาดความสนับสนุนจากรัฐ ทั้งยังมีปัญหาในการที่ผู้จบการศึกษามักจะสึกออกมาประกอบอาชีพ แทนที่จะบวชอยู่ต่อไป ปัญหาเหล่านี้ต้องการการแก้ไขและการพิจารณาหาทางส่งเสริมสนับสนุนการศึกษาของคณะสงฆ์ โดยอาศัยความร่วมมือทั้งจากรัฐและคณะสงฆ์เอง

การศึกษาถึงการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2432 - 2490 ดังกล่าวแล้ว ทำให้เห็นได้ชัดเจนว่า การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์มีการขยายตัวช้ามาก และการศึกษาของคณะสงฆ์ลดบทบาทความสำคัญลงไปจากการที่เคย เป็นสถาบันการศึกษาของบ้านเมืองในอดีตทั้งระดับต้นจนถึงระดับสูงสุดมาเป็น เฉพาะการศึกษาสำหรับสงฆ์เพียงอย่างเดียว บทบาทที่ลดลงนี้ น่าจะเกิดขึ้นตั้งแต่การแยกการศึกษาของรัฐกับของสงฆ์ออกจากกัน เป็นผลให้รัฐ

ไม่สนใจในการศึกษาของสงฆ์เท่าที่ควร ปล่อยให้คณะสงฆ์จัดการศึกษากันไปโดยลำพัง ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันการศึกษาของรัฐและของสงฆ์แทบไม่มีเหลืออยู่เลย คณะสงฆ์จัดการศึกษาของตนเองโดยเผชิญกับปัญหามากมายหลายประการ เป็นผลให้การศึกษาของสงฆ์อยู่ในสภาพลุ่ม ๆ ดอน ๆ การจัดตั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์นั้น นับเป็นการต่อสู้ครั้งสำคัญของคณะสงฆ์ในการพยายามที่จะยกฐานะบทบาทของคณะสงฆ์ในด้านการศึกษากลับอีกครั้งหนึ่ง แต่ก็เห็นได้ว่าสถานะภาพของมหาวิทยาลัยสงฆ์ก็ยังไม่มีความมั่นคงแต่ประการใด เพราะในปัจจุบันนี้ มหาวิทยาลัยสงฆ์ก็ยังไม่ได้รับการยอมรับจากรัฐเท่าที่ควร ดังจะเห็นได้จากการที่ยังไม่มีพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยสงฆ์ออกประกาศใช้ การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ในปัจจุบันนี้ กล่าวได้ว่ายังต้องการการปรับปรุงอีกเป็นอย่างมาก ทั้งในด้านหลักสูตร และวิธีการจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ ปัญหาเหล่านี้ควรได้รับการพิจารณาร่วมกันระหว่างรัฐและคณะสงฆ์ ซึ่งถ้าหากเป็นไปได้อาจจะเป็นประโยชน์อย่างมาก เนื่องจากพระสงฆ์สามเณรที่มีอยู่ทั่วประเทศนับเป็นจำนวนแสนรูป จะสามารถเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศได้เป็นอย่างดี ทั้งยังเป็นทางแก้ปัญหาเกี่ยวกับศีลธรรมในจิตใจของประชาชน โดยเฉพาะปัญหาในด้านที่เกี่ยวกับเยาวชน เพราะพระสงฆ์จะสามารถนำความรู้ที่ได้รับจากระบบการศึกษาของคณะสงฆ์มาอบรมสั่งสอนประชาชนได้ดีมากน้อยเพียงใด ก็ขึ้นอยู่กับคุณภาพของการศึกษาที่พระสงฆ์จะได้รับจากระบบการศึกษาของสงฆ์เอง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย